

Крістіна Струкова,
здобувач Міжрегіональної Академії
управління персоналом

ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Досліджено поняття та сутність інформаційно-правового забезпечення системи безоплатної правової допомоги в Україні через аналіз змісту інформаційного супроводження діяльності суб'єктів із надання безоплатної правової допомоги. Проаналізовано чинне адміністративно-правове законодавство у сфері надання безоплатної правової допомоги. Встановлено особливості та характер інформаційно-правових аспектів надання первинної та вторинної безоплатної правової допомоги, а також здійснив розмежування особливостей їх інформаційно-правового забезпечення в контексті надання правових послуг.

Ключові слова: безоплатна правова допомога, інформаційне супроводження, правова послуга, суб'єкти надання безоплатної правової допомоги, юридичні клініки, інформація, що становить адвокатську таємницю.

Струкова К.

Информационно-правовое обеспечение системы бесплатной правовой помощи

Исследовано понятие и сущность информационно-правового обеспечения системы бесплатной правовой помощи в Украине через анализ содержания информационного сопровождения деятельности субъектов по предоставлению бесплатной правовой помощи. Проанализировано действующее административно-правовое законодательство в сфере предоставления бесплатной правовой помощи. Установлено особенности и характер информационно-правовых аспектов предоставления первичной и вторичной бесплатной правовой помощи, а также осуществлено разграничение особенностей их информационно-правового обеспечения в контексте предоставления правовых услуг.

Ключевые слова: бесплатная правовая помощь, информационное сопровождение, правовая услуга, субъекты предоставления бесплатной правовой помощи, юридические клиники, информация, составляющая адвокатскую тайну.

Strukova K.

Legal regulation of free legal aid providing

In the article, the author examined the concept and essence of and legal support of the system of legal aid providing in Ukraine via analyzing practice of the institutions of legal aid providing. The author analysis the current law in the field of providing legal aid. The author described the peculiarities and nature of the legal features of providing primary and secondary free legal aid. Also author described distinction between features of legal support of primary and secondary legal aid in the context of the provision of legal services.

Keywords: free legal aid, information support, legal service, subjects of providing free legal aid, legal clinics, attorney-client privilege.

Як відомо, усі суспільні відносини регулюються нормами права, яке формалізовано правилами поведінки. Недотримання таких правил тягне за собою настання юридичних наслідків. Презумпція знання законодавства *ignorantia juris non excusat* де-факто зобов'язує кожну особу знати норми, положення законодавства, відповідно їх правильно застосовувати, навіть незважаючи на те, що такі особи можуть не являтися громадянами держави, де діють ці закони. Але для того, аби розуміти та вивчити навіть ту чи іншу сферу законодавства, необхідно цьому присвятити все життя. А тому цілком очевидно, що правовий нігілізм на побутовому рівні властивий більшості населення.

Європейські демократичні традиції та стандарти, до яких прагне Україна, спрямовані на утвердження прав та свобод людини і громадянина. Право на безоплатну правову допомогу, виходячи із положення п. с) ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод, відноситься саме до базових невід'ємних прав людини та громадянина, яке гарантується, а отже, має бути забезпечене кожною національною правовою системою.

Беручи на себе обов'язок створення інфраструктури доступності та всеохопності безоплатної правової допомоги, недостатнім являється удосконалення законодавства у цій сфері та суб'єктів, які надають таку допомогу. Важливим елементом комплексної системи є її інформаційна складова.

У першу чергу, слід зазначити, що вітчизняна правова доктрина не стоїть осторонь інформаційно-правових проблем безоплатної правової допомоги, важливість вирішення яких висвітлювалася не в одних працях вітчизняних науковців. Так, з наукової праці С. Д. Шаталюк вбачається, що дослідник, з-поміж іншого, обґрунтовує необхідність діяльності такого інституту тим, що Україна є учасником низки міжнародних договорів у сфері прав людини, які містять положення щодо надання правової допомоги (Міжнародного пакту про громадянські та політичні права; Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенції про права дитини, Конвенції про статус біженців тощо) [13].

Свого часу цілком слушно А. М. Бежевець та К. І. Морева зауважили, що питання правового захисту людей, які неспроможні оплатити надання їм правової допомоги, стоїть досить гостро, оскільки сьогодні кваліфікована юридична допомога зазвичай коштує недешево [1, с. 125]. Втім слід погодитись із тим, що її здешевлення не призведе до якісних змін у питанні правового супроводження соціально-незахищених верств населення.

Абсолютно влучним та безспірним видається твердження адвоката М. О. Польської, яка констатувала, що Україна є демократичною, соціальною та правовою державою, і не лише тому, що це закріплено в ст. 1 Конституції України, а й тому, що людина, її життя і здоров'я стали найважливішими орієнтирами стратегічного курсу розвитку сучасного правопоінформованого українського суспільства. Як відзначив практикуючий юрист, сучасна ситуація характеризується наявністю економічної нестабільності, коливанням курсу національної валюти, плюралізмом політичних поглядів, динамічним змінням законодавчої бази, а також військовими діями на Сході країни, з огляду на що правова допомога з боку держави як гаранта реалізації конституційних прав є особливо значущою [6, с. 76], а тому повинна бути доступною кожному громадянину.

Конституційне положення, закріплене у ст. 59 Основного закону, гарантує право кожного на професійну правничу допомогу. При цьому, як визначено у цій статті, у випадках, передбачених законом, така допомога надається безоплатно [4].

Ще до прийняття спеціального закону у сфері безоплатної правової допомоги, Указом Президента № 509/2006 від 9 червня 2006 р. було схвалено Концепцію формування системи безоплатної правової допомоги в Україні, де в ч. 3 визначалося, що створення ефективної системи безоплатної правової допомоги має відбуватись шляхом: створення взаємопов'язаних складових системи – первинної та вторинної безоплатної правової допомоги; забезпечення належного рівня та оптимального порядку оплати правової допомоги за рахунок державного бюджету; встановлення чітких критеріїв доступу осіб до безоплатної правової допомоги; створення ефективної моделі управління системою безоплатної правової допомоги та її фінансування [5]. Іншими стратегічними актами, які сприяли прийняттю закону про безоплатну правову допомогу, були: План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи, № 535 від 18 червня 2007 р. «Про Цільовий план Україна – НАТО на 2007 рік у рамках Плану дій Україна – НАТО», № 289 від 1 квітня 2008 р. «Про Цільовий план Україна – НАТО на 2008 рік у рамках Плану дій Україна – НАТО», інші постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України [7].

Все ж прийнятий у 2011 р. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» певним чином систематизував уявлення про систему допомоги у сфері юриспруденції населенню на безоплатній основі. Так, п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» закріплено, що безоплатна правова допомога – це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. У ст. 3 вказаного Закону регламентовано, що правом на безоплатну правову допомогу є гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу [9].

З аналізу цих приписів вбачаються такі ознаки інституту безоплатної правової допомоги: 1) законодавцем виокремлено рівні безоплатної правової допомоги; 2) закон не зумовлює необхідності суб'єкта її отримання нести фінансовий тягар; 3) джерелами фінансування правової допомоги є, зокрема, бюджети: Державний та місцеві; 4) коло суб'єктів одержання цієї допомоги не звужується тільки до громадян України, а коло суб'єктів надання розширюється й до органів місцевого самоврядування; 5) законодавцем диференційовано два види допомоги: первинну та вторинну; 6) законодавцем не обмежено напрямки надання правової допомоги, а отже, безоплатні правові послуги поширюються на будь-яку правову допомогу, не виключено сферу кримінальної юстиції; 7) систематизовано суб'єктів надання безоплатної правової допомоги.

Основним аспектом, який супроводжується з політикою безоплатної правової допомоги, є її інформаційне супроводження. З цього приводу слід погодитися зі Ю. Т. Шрамко у тому, що правоінформування (консультування) є самостійною формою правової допомоги в залежності від способу його здійснення [14, с. 4]. Інформаційне супроводження є, з одного боку, елементом самої природи правової послуги, оскільки правова послуга – це інформаційна послуга, а з іншого, – атрибутом безоплатної правової допомоги. Цьому є закономірне обґрунтування.

По-перше, акцент на розробці широкого підходу до реалізації сфери правової поінформованості прямо впливає зі змісту терміну безоплатної первинної правової допомоги як виду державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [9]. Із цього впливає обов'язок забезпечення доступності правової інформації широким верствам населення без факту звернення за її отриманням. Більш того, в ч. 2 ст. 7 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» зазначається, що безоплатна первинна правова допомога включає такий вид правової допомоги, як надання правової інформації [9]. Останню Закон України «Про інформацію» визначає як будь-які відомості про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо [11].

По-друге, згідно з п. 4 ч. 2 ст. 7 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», первинна правова допомога включає надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації [9], що додатково підтверджує необхідність посилення уваги на інформаційному супроводі політики надання правової допомоги.

Незважаючи на те, що Законом України «Про безоплатну правову допомогу» не встановлюється порядок, способи та види інформаційного супроводу надання первинної правової інформації, що являє собою суттєвий недолік, у Постанові Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції» № 504 від 6 червня 2012 р. знаходимо, що окремі його аспекти реалізуються Координаційним центром з надання правової допомоги, зокрема: організаційне, експертно-аналітичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення здійснення повноважень Мін'юсту у сфері надання безоплатної правової допомоги; зібрання, узагальнення, аналіз і поширення правової, наукової та іншої інформації з питань надання правової допомоги; впровадження сучасних інформаційних технологій у сфері надання безоплатної правової допомоги; розповсюдження книг, іншої друкованої продукції, у тому числі на платній основі, виготовлення та розміщення соціальної реклами, виготовлення, тиражування і розповсюдження відео- та аудіопродукції тощо [12].

Оскільки органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи приватного права, спеціалізовані установи згідно зі ст. 9 Закону теж є суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги, на них також поширюється обов'язок інформаційного забезпечення безоплатних правових послуг.

Слід погодитися із міркуванням Н. С. Дубчак щодо віднесення юридичних клінік до окремих суб'єктів надання правової допомоги, хоча формально такий правовий статус не закріплений в чинному законодавстві [2, с. 9]. У Типовому положенні про юридичну клініку вищого навчального закладу України зазначається про завдання роботи юридичних клінік, що цілком кореспондується зі змістом безоплатної правової допомоги – надання громадянам соціально вразливих верств населення суспільства безоплатних юридичних консультацій [10]. Виходячи із того, що предмет діяльності юридичних клінік не пов'язаний зі здійсненням спеціальних тих чи інших завдань у сфері правової допомоги, а вони функціонують в більшій мірі для надання студентам та слухачам можливості отримання практичних навичок у сфері юриспруденції, інформаційне забезпечення не має характеризуватись особливим напрямком. Так, як слідє із Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України, у питаннях інформаційного супроводження діяльності з надання правової допомоги, юридичні клініки можуть здійснювати:

- проведення науково-практичних конференцій, семінарів, тренінгів та інших заходів з актуальних правових питань;
- проведення правоосвітніх, правороз'яснювальних та інших навчально-практичних заходів;
- підготовку і поширення публікацій для населення з актуальних правових питань [10].

До форм інформаційного супроводження правової допомоги, на наш погляд, також можна віднести: створення публічних сторінок в соціальних мережах щодо поширення новин про зміни в законодавстві

та правової інформації інструктивного характеру щодо вчинення тих чи інших дій; оновлення щоденних інформаційних дайджестів щодо предмету питань віднесених до первинної правової допомоги; розміщення інфографіки в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування, державних установах із підвищення правової освіченості населення щодо свого захисту; розміщення інформації в публічних місцях (особливо на територіях, віддалених від адміністративних центрів) щодо місцезнаходження центрів безоплатної правової допомоги, їх контактних даних та осіб, які надають відповідні послуги; поширення всіма доступними засобами (друкованими, електронними) шляхів отримання первинної правової допомоги; тиражування безкоштовних газет із роз'ясненням праворегулювання та правозастосування у сферах, які найбільшим чином наближені до побутових потреб населення тощо.

Останні законодавчі зміни стали чи не найбільш дискусійними в одній зі сфер надання правових продуктів, а отже, серед науковців та практикуючих юристів дали підстави зробити гострий висновок – держава «монополізувала» інститут адвокатури. Виключне представництво адвокатами у судах інтересів фізичних та юридичних осіб практично у всіх категоріях справ не усунуло, а певною мірою додало проблем, зокрема, тим категоріям населення, які не мають фінансової можливості залучитися професійною підтримкою адвокатів. Ця ситуація була б ще більш «плачевною», аби не функціонування інституту безоплатної правової допомоги, актуальність вивчення якого зростає в умовах правової реформи.

У даному випадку, якщо говорити про безоплатну вторинну допомогу, то інформаційна сторона її забезпечення є не стільки широкою та різносторонньою, а невід'ємною. В аспекті правової допомоги у кримінальному процесі позицією ЄС виокремлено так зване право на поінформованість, змістом якого є невід'ємність можливості підозрюваного або обвинуваченого отримати достатню та зрозумілу інформацію щодо його прав у конкретний і ширший спосіб, а саме: відомості про право на допомогу адвоката, за необхідності – на безоплатній основі; про зміст обвинувачення, із забезпеченням доступу, якщо це доцільно, до матеріалів справи; усний і письмовий переклад [3, с. 44]. Фактично процес інформаційного супроводження вторинної безоплатної правової допомоги розпочинається ще до її безпосереднього надання, чим власне забезпечується її доступність.

Здійснюючи класифікацію правової допомоги на первинну та вторинну, законодавець певним чином намагається застосувати раціональний підхід до балансування потреб із ресурсами. Цей факт суттєво обмежує предмет інформаційного супроводження. Незважаючи на те, що термін «вторинна безоплатна допомога», який вживається у ч. 1 ст. 13 Закону стосується лише правосуддя, п. 2 ч. 2 ст. 13 Закону виходить за межі правосуддя включаючи до правових послуг і представництво в органах державної влади та місцевого самоврядування. Разом з цим, якщо у випадку із первинною правовою допомогою коло суб'єктів-споживачів не обмежене, то вторинна допомога містить вичерпний перелік як суб'єктів, які мають право на отримання такої допомоги, так і суб'єктів надання правих послуг – центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги та адвокатів, включених до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу [9].

Діяльність адвоката із надання безоплатної допомоги – це особливі за видом, статусом та інформаційним характером відносини. Особливим чином це стосується адвокатської таємниці, яку згідно з ч. 1 ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 5076-VI від 05.07.2012 становить зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності [8].

Висновки. Отже, інформаційно-правове забезпечення системи безоплатної правової допомоги – це сукупність нормативно встановлених засобів, методів, способів створення, обробки, аналізу, поширення (оприлюднення), опрацювання, захисту відомостей та інформації, що є предметом правових послуг та правової допомоги суб'єктів відносин безоплатної правової допомоги із використанням інформаційних технологій.

Діяльність щодо надання безоплатної правової допомоги неможлива без інформаційного супроводження, яке, з одного боку, виступає елементом самої природи правової послуги (у тому випадку коли правова послуга – це інформаційно-консультаційна послуга), а з іншого – її ознакою.

Враховуючи той факт, що безоплатну допомогу уповноважені надавати різні суб'єкти, їх інформаційна діяльність повинна спрямовуватись, виходячи з функцій та статусу цих суб'єктів.

Якщо вдатись до розмежування особливостей інформаційно-правового забезпечення первинної та вторинної безоплатної правової допомоги, то можна стверджувати, що в першому випадку їм властивий широкий та різнофункціональний характер, а в другому – винятковий, що пов'язаний із представництвом інтересів в суді, захистом та складанням процесуальних документів.

Список використаної літератури

1. Бежевець А. М. Безоплатна правова допомога: проблеми розвитку / А. М. Бежевець, К. І. Морєва // Вісн. Нац. техн. ун-ту України «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – 2012. – № 1. – С. 125–127.
2. Дубчак Н. С. Юридичні клініки в системі захисту прав і свобод людини та громадянина. – автореф. дис. на ... канд. юрид. наук зі спеціальності 12.00.01. / Н. С. Дубчак – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2014. – 22 с.
3. Кейп Е. Ефективний захист у кримінальному процесі в країнах Східної Європи: Болгарія, Грузія, Литва, Молдова, Україна. /Е. Кейп, З. Наморадзе. – К. : Міжнародний фонд «Відродження», 2012 р. – 516 с.
4. Конституція України : Закон № 254к/96-ВР від 28.06.1996 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
5. Концепція формування системи безоплатної правової допомоги в Україні: схвалено Указом Президента № 509/2006 від 9 червня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/509/2006>.
6. Польська М. О. Суб'єкти відносин безоплатної правової допомоги в Україні / М. О. Польська // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2016. – № 2 (99). – С. 76–85.
7. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 23.04.2009р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=35120.
8. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України № 5076-VI від 05.07.2012 р. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/5076-17>.
9. Про безоплатну правову допомогу : Закон України № 3460-VI від 02.06.2011 р. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/3460-17>.
10. Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України : Наказ МОН України № 592 від 03.08.2006 р. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/z0956-06>.
11. Про інформацію : Закон України № 2657-XII від 02.10.1992 р. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12>.
12. Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції : Постанова Кабінету Міністрів України № 504 від 6 червня 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://legalaid.gov.ua/images/legislation/2012_06_06_Resolution_KMU_504.pdf.
13. Шаталюк С. Д. Перспективи формування системи безоплатної правової допомоги для населення України / С. Д. Шаталюк [Електронний ресурс] // Науково-виробничий журнал. – 2014. – №1. – Ст. 4–6. – С. 4. – Режим доступу : <http://www.mubip.org.ua/wp-content/uploads/2016/01/3.pdf>.
14. Шрамко Ю. Т. Конституційне право на правову допомогу в Україні: актуальні питання законодавчого регулювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». / Ю. Т. Шрамко // Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, К., 2016. – 18 с.

References

1. Bezhevets', A. M. (2012). Bezoplatna pravova dopomoha: problemy rozvytku [Free Legal Aid: Problems of Development]. Visn. Nats. tekhn. un-tu Ukrayiny «KPI». Politolohiya. Sotsiolohiya. Pravo. – Vysn. National tech Unitary Enterprise of Ukraine «KPI». Politology. Sociology. Right, 1, 125–127. [in Ukrainian].
2. Dubchak, N. S. (2014). Yurydychni kliniky v systemi zakhystu prav i svobod lyudyny ta hromadyanyna [Legal clinics in the system of protection of rights and freedoms of man and citizen]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
3. Keyр, E., Namoradze, Z. (2012). Efektyvnyy zakhyst u kryminal'nomu protsesi v krayinakh Skhidnoyi Yevropy: Bolhariya, Hruziya, Lytva, Moldova, Ukrayina. [Effective protection in the criminal process in the countries of Eastern Europe: Bulgaria, Georgia, Lithuania, Moldova, Ukraine]. K. : Mizhnarodnyy fond «Vidrodzhennya» [in Ukrainian].

4. *Konstytutsiya Ukrayiny [Constitution of Ukraine] (1996, 28 June) (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].*
5. *Kontseptsiya formuvannya systemy bezoplatnoyi pravovoyi dopomohy v Ukrayini [The concept of the formation of a system of free legal aid in Ukraine]: skhvaleno Ukazom Prezydenta vid 9 chervnya 2006 roku № 509/2006 – URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/509/2006> [in Ukrainian].*
6. *Pol's'ka, M.O. (2016). Sub'yekty vidnosyn bezoplatnoyi pravovoyi dopomohy v Ukrayini [Subjects of the relationship of free legal aid in Ukraine]. Naukovyy visnyk Natsional'noyi akademiyi vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs, 2 (99), 76–85 [in Ukrainian].*
7. *Poyasnyval'na zapyska do proektu Zakonu Ukrayiny «Pro bezoplatnu pravovu dopomohu» [Explanatory note to the Draft Law of Ukraine «On Free Legal Aid»]. (2009, 23 April). Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=35120 [in Ukrainian].*
8. *Pro advokaturu ta advokat-s'ku diyal'nist'. Zakon Ukrayiny № 5076-VI [On Advocacy and advocacy activity Law of Ukraine № 5076-VI]. (2012, 05 July). (n.d.). zakon.rada.g.ov.ua. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/go/5076-17> [in Ukrainian].*
9. *Pro bezoplatnu pravovu dopomohu. Zakon Ukrayiny № 3460-VI [For free legal aid. Law of Ukraine № 3460-VI]. (2011, 02 June). (n.d.). zakon.rada.g.ov.ua. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/go/3460-17> [in Ukrainian].*
10. *Pro zatverdzhennya Typovoho polozhennya pro yurydychnu kliniku vyshchoho navchal'noho zakladu Ukrayiny. Nakaz MON Ukrainy № 592 [On Approval of the Model Provision on a Law Clinic of a Higher Educational Institution of Ukraine. Order Ministry of Education and Science of Ukraine № 592] (2006, 03 August (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/go/z0956-06> [in Ukrainian].*
11. *Pro informatsiyu. Zakon Ukrayiny № 2657-XII [For information. Law of Ukraine № 2657-XII]. (1992, 02 October). (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12> [in Ukrainian].*
12. *Pro utvorennya Koordynatsiynoho tsentru z nadannya pravovoyi dopomohy ta likvidatsiyu Tsentru pravovoyi reformy i zakonoproektykh robit pry Ministerstvi yustytitsiyi. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny № 504 [On the establishment of a Coordination Center for the provision of legal assistance and liquidation of the Center for Legal Reform. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 504]. (2012, 6 June). Retrieved from http://legalaid.gov.ua/images/legislation/2012_06_06_Resolution_KMU_504.pdf [in Ukrainian].*
13. *Shatalyuk, S. D. (2014). Perspektyvy formuvannya systemy bezoplatnoyi pravovoyi dopomohy dlya naseleння Ukrayiny [Prospects for forming a system of free legal aid for the population of Ukraine]. Naukovo-vyrobnychyy zhurnal - Scientific and production magazine, 1, 4 Retrieved from <http://www.mubip.org.ua/wp-content/uploads/2016/01/3.pdf> [in Ukrainian].*
14. *Shramko, Yu. T. (2016). Konstytutsiyne pravo na pravovu dopomohu v Ukrayini: aktual'ni pytannya zakonodavchoho rehulyuvannya. [Constitutional Right to Legal Aid in Ukraine: Current Issues of Legislative Regulation]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].*

Стаття надійшла до редакції 24.11.2017.